

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА КОМПОНЕНТА СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ: УПРАВЛІНСЬКІ ПІДХОДИ ДО ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НА МАКРОРІВНІ

У статті сформульовано суть соціально-демографічного потенціалу та конкретизовано його компонентну структуру. Визначено методи управління інтелектуальною компонентою соціально-демографічного потенціалу на макрорівні. Проведено огляд нормативно-правового регулювання інтелектуальної компоненти та запропоновано пріоритетні заходи на короткострокову перспективу щодо підвищення ефективності її використання.

Ключові слова: *соціально-демографічний потенціал, інтелектуальна компонента, територіально-суспільна система, державне управління.*

У вітчизняній науковій думці дослідження категорії потенціалу за різними напрямками його проявів є досить поширеним, що обумовлено прикладним спрямуванням його дієвості та можливості оцінки перспектив розвитку відповідного об'єкта. У дослідженнях соціоекономічного напрямку переважно простежується вивчення потенціалів виробничого, рекреаційного і трудового. Взагалі вітчизняні науковці розглядають потенціал як сукупність наявних засобів запасів, сил у певній сфері, як здатність виконувати роботу, як наявність у визначеного об'єкта (точки, системи) фізико-хімічних властивостей (рівня, висоти, тиску, температурних характеристик тощо), що створюють можливість виконати роботу, а також як наявність ресурсів (матеріальних, грошових, трудових, інтелектуальних тощо), достатніх для досягнення визначеним економічним суб'єктом поставлених цілей [1, с. 216]. Останнє тлумачення має місце в нашому дослідженні соціально-демографічного потенціалу, що обумовлено економічною спрямованістю його трактування.

У вітчизняній науковій думці дослідження такої важливої категорії, як соціально-демографічний потенціал, є мало поширеним, що негативно позначається на комплексній оцінці кваліметричних (кількісно-якісних) характеристик усього населення територіальної суспільної системи (ТСС), а не лише населення працездатного віку.

До питання соціально-демографічного потенціалу звертались такі вітчизняні вчені, як М. Долішній, С. Злупко, В. Костів, В. Куценко, В. Мікловда, М. Семикіна, Л. Семів, С. Пирожков, М. Пітюлич, М. Чумаченко, Л. Шаульська, Л. Шевчук та інші. Більш глибоке дослідження інтелекту має місце у працях таких вчених, як Т. Бауліна, С. Вовканич, Х. Копистянська, І. Мойсеєнко, В. Петренко, О. Стрижак, Л. Федулова та ін. Нами було поставлено завдання дослідження інтелекту як домінуючої компоненти соціально-демографічного потенціалу, що детермінує його формування та ефективність використання. У сучасних умовах розвитку Української держави її прагнення до здобуття належного місця в світовій економічній системі з урахуван-

ням викликів становлення інформаційного (як етапу постіндустріального) суспільства це дуже актуальне питання, що обумовлює необхідність наукових досліджень у цьому напрямі.

Метою статті є визначення особливостей управління ефективністю використання інтелектуальної компоненти соціально-демографічного потенціалу на макрорівні. Для виконання поставленої мети виконано такі завдання:

- сформульовано суть соціально-демографічного потенціалу ТСС та конкретизовано його компонентну структуру;
- визначено методи управління інтелектуальною компонентою соціально-демографічного потенціалу на макрорівні;
- проведено огляд нормативно-правового регулювання інтелектуальної компоненти соціально-демографічного потенціалу на макрорівні;
- запропоновано пріоритетні заходи на короткострокову перспективу щодо ефективізації використання та нарощування інтелектуального потенціалу.

Необхідність постійних наукових пошуків щодо формування та ефективності використання соціально-демографічного потенціалу обумовлюється тим, що він є базовим елементом національного багатства будь-якої країни, який визначає пріоритетні стратегічні напрями її розвитку [2, с. 54]. Питаннями формування та ефективного використання соціально-демографічного потенціалу почали активно займатись науковці відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону Інституту регіональних досліджень НАН України під загальним керівництвом У. Садової. На її думку, компонентну структуру такого потенціалу на найнижчому (базовому особистісному рівні) формують здоров'я, мораль, активність (пасіонарність), інтелект, організованість, освіта, професіоналізм та ресурси робочого часу [3, с. 407].

Соціально-демографічний потенціал розглядаємо як наявність та запас ресурсів населення, що здатні до самовідтворення і відзначаються мінливістю, при ефективному використанні яких забезпечується досягнення поставлених цілей, та який формують компоненти здоров'я, моралі, активності, інтелекту, організованості, освіти, професіоналізму та ресурсів робочого часу. Таким чином, носієм соціально-демографічного потенціалу виступає все населення незалежно від вікових, професійних та інших характеристик, коли, наприклад, трудовий потенціал в основному формує економічно активне населення.

Вважаємо, що в компонентній структурі соціально-демографічного потенціалу ТСС інтелект посідає домінантне місце, оскільки саме ця складова є базовим імперативом «запасу» та інноваційної спрямованості реалізації особистісного потенціалу. Під *інтелектом* розуміємо рівень розумового розвитку людини, який дає змогу розпізнавати навколишні явища природи і суспільства, самостійно пізнавати природні та суспільні закони, узагальнювати закономірності розвитку природних і суспільних процесів, створювати нові системи знань, виробництва, культури, побуту тощо [4, с. 138].

Розуміючи значення інтелекту в формуванні соціально-демографічного потенціалу, зусилля органів державної влади, що володіють компетенціями в межах певної ТСС, повинні бути спрямованими на подолання дезінтелектуалізації та деформацій у сприйнятті способів досягнення успіху, адже сьогодні соціологічні дослідження доводять надзвичайно сумні тенденції в пріоритетності факторів успішності особистості, де освіта та інтелект поступаються вмінню обходити закон та родинним зв'язкам [5, с. 505–506]. Таким чином, сучасна мода не усвідомлює необхідності розвитку особистісного інтелектуального потенціалу, будучи впевненою, що добре робоче місце їй забезпечать персональні зв'язки та інші суб'єктивні обставини. Спостерігаємо своєрідну суперечність. З одного боку, українська нація традиційно вважається досить інтелектуально розвиненою, що доводить низка показників за світовими рейтингами, з іншо-

го – простежуються сумні тенденції у зміщенні якісних характеристик освіти, працездіяльності, побутової поведінки.

За такої ситуації держава першочергово повинна вносити дійові корективи у формування «свідомості життєдіяльності» передусім дітей і молоді через нормативно-правове регулювання інтелектуальної компоненти. Тут вимагає підсилення програмний напрям, адже в цій сфері, по суті, сьогодні реалізується Державна цільова науково-технічна та соціальна програма «Наука в університетах» на 2008–2012 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 року № 1155, а також Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009–2015 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28.01.2009 року № 41. Реформування освіти, а також розвиток науково-технічної та інноваційної сфер, що прямо стимулюють інтелектозростання особистості, постають одними із завдань Програми економічних реформ на 2010–2014 роки [6]. Низка інших нормативно-правових документів передбачають вибіркові аспекти формування та ефективізації використання інтелектуального потенціалу ТСС, тому вкрай необхідною є розробка комплексної програми розвитку інтелектуального потенціалу країни з дотриманням загальнодержавних цілей розвитку. На основі такого документа повинні консолідуватись зусилля всіх органів державної влади з постійним моніторингом ефективності реалізації управлінських рішень. Такий моніторинг варто здійснювати через оціночні показники інтелектуальної компоненти соціально-демографічного потенціалу.

Розглядаючи управлінські підходи до ефективності використання інтелектуальної компоненти соціально-демографічного потенціалу – інтелектуального потенціалу, не варто обмежуватись лише нормативно-правовим регулюванням. Інструментарій впливу тут дуже широкий. Тому, виходячи з теорій державного управління та розподілу відповідних управлінських методів, визначимо основні з них за різними етапами – формування, відтворення, нарощування (ефективізації використання), втрати інтелектуального потенціалу (рис. 1).

Як бачимо, на всіх етапах використання інтелектуального потенціалу мають місце, окрім нормативно-правового регулювання, бюджетне фінансування, а також освітня і кадрова підготовка. У сучасних умовах це дуже важливі методи державного управління на макрорівні. На жаль, хронічний брак бюджетних коштів тягне за собою фінансування освіти за залишковим принципом. Це саме стосується інноваційного регулювання, а також інформаційно-промоційного регулювання. Останнє дуже важливе з точки зору реалізації грамотної концепції виховання української нації, яка сьогодні є відсутньою та спрямованою на іноземні ідеологічні цінності. Саме тут органи державної влади, вповні використовуючи наявні в них важелі впливу, повинні через усі можливі засоби комунікації пропагувати цінності інтелектозростання, формування нових світоглядних засад, які б сприяли генетичному передаванню важливої інформації, яка б, акумулюючись, ставала базисом конкурентозростання та підвищення соціального добробуту.

Тут важливі конкретні кроки. Тому, не заглиблюючись в демагогічно-політичні дискусії, визначаємо пріоритетні заходи органів державної влади на макрорівні, спрямовані на ефективізацію використання інтелектуальної компоненти соціально-демографічного потенціалу. Ці заходи є домінантними та нагальними до виконання протягом найближчих 2 років. Звичайно, їх перелік може бути значно ширшим, але виходячи з гострих кризових явищ фінансового характеру в національній економіці, наведемо найбільш нагальні з них (табл. 1).

Усі вищезазначені заходи повинні бути задекларованими в Концепції розвитку інтелектуального потенціалу країни, передбаченої для реалізації на період

Рис. 1. Домінуючі методи управління ефективністю використання інтелектуальної компоненти соціально-демографічного потенціалу ТСС

Таблиця 1

Пріоритетні заходи державного управління інтелектуальною компонентою соціально-демографічного потенціалу на макрорівні

№ з/п	Завдання	Заходи	Відповідальний інститут
1	Усунення деформацій в особистісному сприйнятті ролі факторів досягнення успіху	Формування базових ціннісних орієнтацій	Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, заклади дошкільної та шкільної освіти
		Формування сприйняття цінності знань	Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, заклади професійно-технічної освіти, вищі навчальні заклади
2	Сприйняття інтелектуальних здібностей як визначального фактора конкурентоспроможності фахівця на регіональних ринках праці	Соціальний діалог з роботодавцями	Міністерство соціальної політики України, Державна інспекція України з питань праці, Державна служба зайнятості України, суб'єкти підприємницької діяльності-роботодавці
		Пільгове оподаткування підприємств, що продукують інновації	Державне агентство з питань науки, інновацій та інформації України, Державна податкова адміністрація, суб'єкти підприємницької діяльності-роботодавці
3	Зменшення еміграційних відтоків громадян, що володіють достатнім інтелектуальним потенціалом	Сприяння працевлаштуванню на батьківщині	Державна міграційна служба України, Державна інспекція України з питань праці, Державна служба зайнятості України
		Пільгове кредитування купівлі житла, здобуття освіти, перекваліфікації тощо	Міністерство соціальної політики України, Державна служба зайнятості України
4	Акумуляування набутого потенціалу з недопущенням його втрати	Нормативно-правове забезпечення захисту інформації, доступу до неї, порядку використання та оброблення	Державна служба інтелектуальної власності України, Державна служба статистики України, Державна архівна служба України
5	Зростання частки інтелектомістких галузей національної економіки	Розвиток національної економіки на засадах інноваційності	Державне агентство з питань науки, інновацій та інформації України, Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України

щонайменше 10 років. Такий документ повинен слугувати базисом подальшого розроблення Стратегії розвитку інтелектуального потенціалу країни та на її основі розроблення стратегій областей як самостійних ТСС.

Отже, інтелектуальна компонента соціально-демографічного потенціалу сьогодні вимагає посилення управлінського впливу, що доводять негативні тенденції в деформації структури факторів досягнення успіху особистості та, як наслідок, поглиблення процесів дезінтелектуалізації. Важливим є формування цінності інтелектозростання як домінантного імперативу успішної трудової ді-

яльності та можливості самореалізації. Лише за таких умов забезпечуватиметься соціально-економічний розвиток ТСС на довгострокову перспективу зі зростанням конкурентоспроможності на міжнародному рівні.

Список використаної літератури

1. Мельник Л.Г. Экономика и информация: экономика информации и информация в экономике: Энциклопедический словарь / Л.Г. Мельник. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2005. – 384 с.
2. Лега Н.Ю. Аналіз тенденцій розвитку соціально-демографічного потенціалу регіонів України / Н.Ю. Лега // Зб. наук. праць ЧДТУ «Серія економічна». – Вип. 21. – С. 54–58.
3. Садова У.Я. Соціальна політика в Україні: регіональні дослідження і перспективи розвитку: монографія / У.Я. Садова. – Львів: ІРД НАН України, 2005. – 408 с.
4. Заболоцький Б.Ф. Національна економіка: підручник / Б.Ф. Заболоцький. – Львів: Новий світ-2000, 2009. – 582 с.
5. Українське суспільство 1992–2009. Динаміка соціальних змін / за ред. д. е. н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2009. – 560 с.
6. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки: Ліга Закон.ua // http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT0030.html

В статті сформульована суть соціально-демографічного потенціалу і конкретизована його компонентна структура. Определены методы управления интеллектуальной компонентой социально-демографического потенциала на макроуровне. Проведен обзор нормативно-правового регулирования интеллектуальной компоненты и предложены приоритетные меры на краткосрочную перспективу по повышению эффективности ее использования.

Ключевые слова: *социально-демографический потенциал, интеллектуальная компонента, территориально-общественная система, государственное управление.*

The article stated the essence of socio-demographic potential and concretize its component structure. Defined methods of intelligent components of socio-demographic potential at the macro level. The review of legal regulation of intellectual components and proposed priority actions for the short term to improve the efficiency of its use.

Key words: *socio-demographic potential, intellectual component, territorial and social system, public administration.*

Надійшло до редакції 15.04.2011.